

LICA MOĆI

Novalić, Fahrudin (2006.) *Moć i rat: moć kao sustav podčinjavanja, dominacije i ratne destrukcije*, Zagreb: Sveučilišna knjižara. 184. str.

Fahrudin Novalić je autor, poglavito, bioetičke i socijalnoekološke orijentacije. U njihovu okviru nalaze se i teme iz područja polemologije i irenologije. Bavljenje socijalnom ekologijom i polemologijom – vojnim i nevojnim (implicitnim) fenomenom rata, motiviralo ga je za proučavanje odnosa moći i rata. Tako je nastala knjiga *Moć i rat: moć kao sustav podčinjavanja, dominacije i ratne destrukcije*.

Knjiga sadrži *Predgovor, Uvod*, te osam poglavlja: *Moć i podčinjavanje, Moć i dominacija, Predrasude u interkulturalnom komuniciranju, Predrasude i ratni zločini, Janusovo lice međunarodne zajednice, Svi malobrojni narodi mogu postati Čečeni, Rat kao najradikalniji oblik destrukcije, Implicitni rat*; te *Zaključak, Sažetak*, opsežan popis *Literature, Kazalo osobnih imena, Kazalo pojmova* i kratku bilješku – *O autoru. Sadržaj, Zaključak i Sažetak* prevedeni su na engleski jezik.

U knjizi je učinjen povijesni, sociologijski i politologijski pristup fenomenu moći, u svjetlu psihopatologije ljudske destruktivnosti; kulturološka i komunikološka analiza manipulacije ljudskim ponašanjem; analiza ciljeva rata i analiza moći u okvirima međunarodnih odnosa. Svi su ti pristupi komplementarni s ciljem da se pokaže priroda i svrha rata kao zločina po sebi.

Novalić podsjeća da je problem moći u povijesti filozofije i socijalnih znanosti nezaobilazna tema o čemu svjedoče djela mnogih autora kao što su: Machiavelli, Hobbes, Nietzsche, Max Weber, Gramsci, Mills, Arendt, de Jouvenel, Giddens, Luhmann, Aron,

Foucault, Neumann, Habermas, Mann, Todd, Wrong, Haralambos, Holborn, Beck. Polazeći od mišljenja navedenih autora Novalić u okviru šire konceptualizacije razmatra elemente moći, političku i društvenu moć, koncentraciju i difuziju moći, prestiž moći i rat, oblike kulturnih ratova. Osim toga, ističe da moć kao tvorbeni a ne pasivna snaga, proizvodi i/ili nameće vrijednosti, potrebe, norme – s obzirom da manifestacija moći podrazumijeva i onemogućavanje, ili sužavanje izbora ponašanja drugih nositelja i subjekata moći. Pritom, moć se ne manifestira samo u fizičkoj prisili nego i u uspješnoj privoli ljudi da nešto učine i to u okolnostima kad im je prepušten izbor da to ne učine. Ciljevi se pritom postižu putem pristanka (konsenzusa), umjesto prisilom (27). U tekstu o konceptualizaciji moći Novalić objašnjava i razliku pojmova moć, vlast, snaga, sila, nasilje, prisila – sredstva kojima čovjek vlada prirodom, čovjekom i društvom. Svi oni u kontekstu iste svrhe imaju istu funkciju, pa se smatraju sinonimima (19).

Suvremeno doba svjedoči i o alarmantno zastrašujućoj koncentraciji i destruktivnoj uporabi moći. Države, savezi država, međunarodne financijske i gospodarske organizacije, velike svjetske korporacije, ini međunarodni i nacionalni subjekti, imaju tako veliku ulogu zato što se u njima koncentriira i koristi velika, često umrežena moć. "Elek-tronsko umrežavanje financijskih i informacijskih tijekova u korporacijama, financijskim tržištima, medijima - postaje sve važnija društvena pojava i presudan izvor moći" (155). Bezobzirno načelo moćnih glasi: "Imam moć – imam pravo" dok povijest

čovječanstva uvjerljivo pokazuje da među nejednako moćnima nema moralne jednakosti ni pravednosti.

Autor ističe da se danas moć država ne podrija jedino oružanom prijetnjom i osvajanjem nego i neteritorijalno: međunarodnom trgovinom i aktivnostima u digitalnome prostoru što utječe na promjenu tradicionalnoga shvaćanja moći, vlasti, suvereniteta, slobode. Zato suvremenu civilizaciju ne obilježavaju samo surova moć (*hard power*), sila i nasilje, nego i suptilna moć (*soft power*), sila i nasilje. Sve to aktualizira i razliku između internacionalnog i nadnacionalnog prostora moći. Nadnacionalni prostor moći može se tretirati kao virtualni prostor. U međunarodnome državnom sustavu granice među državama su konstitutivne dok su u nadnacionalnom prostoru podložne promjenama – podrivaju se, ukidaju i iznova povlače.

Problem moći se pokazuje i kao problem sile i nasilja. Zato se čini opravdanim pitanje Michela Foucaulta: "Nije li moć, jednostavno, dominacija ratnoga tipa?" Uz ostale pretpostavke rata kao zločina po sebi, Novalić ističe da je rat neodvojiv od čovjeka, ako ga se shvati kao agresivnog, pragmatičnog, pohlepnog, osvajačkog, prisvajačkog, utilitarizmom inspiriranoga bića i podanika države, saveza država, korporacije, politike, ideologije, predrasuda. Stoga je razumljivo zašto nositelji moći kao sustava podčinjavanja, dominacije i ratne destrukcije od čovjeka traže da bude i krvnik i žrtva.

Priprema za rat i ratovanje čovjekova je aktivnost koju karakterizira najviši stupanj entropije. Svi oblici života na Zemlji postali su objekt, eksplicitne i implicitne ratne destrukcije. Tijekom povijesti čovječanstva, autor podastire podatke, vođeno je oko 16.000 oružanih ratova. Samo ratovi 20. stoljeća odnijeli su oko 87 milijuna ljudskih života. Tijekom 20. stoljeća u oružanim ratovima i totalitarnim smaknućima nestalo je oko 170 milijuna ljudskih života.

Ratovi 20. stoljeća i na početku 21. stoljeća bili su totalni ratovi – protiv vojnika, protiv civila, protiv materijalnih i kulturno-duhovnih dobara, protiv prirode. Njihova obilježja su homicid, genocid, kulturocid, urbicid, biocid, ekocid – okrutna, institucionalizirana i masovna, eksplicitna i implicitna, ratna destrukcija (13-14). Kako primjećuju i recenzenti knjige, Novalić temeljito, teorijski fundirano i analitički nepristrano, razmatra moć i rat kao holističke i korelativne pojave. Rat se, ponajprije, definira kao suprotnost miru, i obratno. Spekter ratnih aktivnosti je širok i kreće se od oružanih do parapsiholoških. U tom smislu autor razmatra i implicitni rat – trajno obilježje (nad)nacionalnih i međunarodnih odnosa – supstituciju i dopunu oružanoga rata.

Osnovni sadržaj rata kao oružanoga društvenog sukoba čini oružana borba, ali on uključuje i njegove nevojne, implicitne oblike, sredstva i metode ratovanja kao što su politički, diplomatski, ekonomski, pravni, moralni, psihološko-propagandni, ideološki, medijski kao i sveukupni kulturni oblici, sredstva i metode. Riječ je o prikrivanju stvarnih aktivnosti i nasilnih, često subverzivnih namjera s pomoću legalnih aktivnosti i namjera. Tako se ostvaruju različiti interesi moćnih međunarodnih i (nad)nacionalnih subjekata, ne samo tijekom oružanoga rata, nego prije i poslije njega.

Oružje nakon rata kao oružanoga društvenog sukoba ušuti ali se nastavlja nezdravo rivalstvo i neprijateljstvo osjećaja i volja; neprijateljstvo interesa, potreba, želja i vrijednosti. Implicitni rat destruirao suptilno i perfidno bez prljanja ruku i vidljivih tjelesnih oštećenja ali često s težim posljedicama nego eksplicitni rat kao oružani društveni sukob. Implicitne ratne djelatnosti izazivaju i potiču nemire i krize: političke, nacionalne, rasne, vjerske isključivosti; ekonomsku, monetarnu i kreditnu destabilizaciju – sve do rušenja legalnoga sustava političke vlasti (135-154). Dužnička doktrina moćnih i bogatih zemalja

na primjer, svojim dužničko-vjerovničkim odnosom nameće siromašnim zemljama poseban oblik implicitnoga rata. Novalić to potkrepljuje primjerom rasta vanjskoga duga bez kamata siromašnih, tzv. zemalja u razvoju, koji je 1963. godine iznosio 34 milijarde dolara; 1987. godine dostigao je 1200 milijarda dolara; a godine 2010. očekuje se da će iznositi oko 3.000 milijarda američkih dolara.

Agresija i okupacija nevojnim inozemnim sredstvima i metodama, kao prikriivena i suptilna okupacija pasivizira individualnu, grupnu i društvenu svijest pa su njezine posljedice ponekad teže od oružane agresije i okupacije. Primjereno stupnju civilizacijskoga razvoja, oblici eksplicitnog i implicitnog rata pojavljivali su se tijekom cijele povijesti čovječanstva. O funkciji, važnosti, neprekidnosti, sveobuhvatnosti i različitim oblicima rata i ratu u miru, tijekom povijesti, Novalić navodi i nekoliko mišljenja značajnih autora, kao što su Heraklit, Platon, Hobbes, Max Horkheimer, Meša Selimović, Michael T. Klare, Bernard Henri-Lévy ili Friedrich Nietzsche. Mišljenja navedenih autora potvrđuje i praksa aktualnih zbivanja u svijetu o kojima Novalić piše: "Slom bipolarnog svjetskog poretka potkraj dvadesetoga stoljeća aktualizirao je neka temeljna pitanja o međunarodnim odnosima. Jedno od njih je i pitanje pronalaženja globalnoga rivala u nadmetanju za globalnu dominaciju. „Lukavstvo uma“ zapadnoga moderniteta s Amerikom, čitaj s američkom vladom, kao njegovim povijesnim predvodnikom, na temelju teze „borba protiv globalnoga terorizma“, čija su doktrinarna sredstva „preventivni rat“ i „sukob civilizacija“ – gradi bipolarnost dvadeset i prvoga stoljeća" (14).

Agresija i hegemonija ideja često su jači i dugotrajniji izvor moći od brutalne vojne sile i nasilja, primjećuje autor. Stoga se predrasude i ideologije iskazuju "kao svojevrsni *mindware* – program oblikovanja izopačenog mišljenja i destruktivnog djelovanja u funkciji netrpe-

ljivosti, diskriminacije i istrebljivanja Drugih" (13). U tom smislu prestiž kulture i prestiž moći usko su povezani. Definiranje etnosom, religijom, rasom, srodstvom, običajima, vjerovanjima, shvaćenim kao kulturna zajednica koja diskriminira i osporava Druge i različite, kultura koristi kao sredstvo političke mobilizacije i istrebljivanja Drugih. Zato kulturna moć i prestiž kulture, uz ostale oblike i prestiž moći, mogu biti u funkciji implicitnoga rata i rata kao oružanoga sukoba. Takva uloga i smisao kulture iskazuju se kao kulturno ratovanje. Novalić pojašnjava da su svršetak Hladnoga rata, planetarni trijumf liberalno-tržišnih vrijednosti, mondijalizacija zapadnoga moderniteta, afirmacija različitih partikularnih identiteta, te stalna tendencija smanjivanja ozemlja i stanovništva Zapada iznjedrili različite varijante sukoba civilizacija ili su već postojeće samo aktualizirali. U poglavlju *Moć i podčinjavanje*, autor sažeto razmatra i četiri oblika/doktrine kulturnih ratova – *Providen-cijalna kulturna misija nacije* (M. Weber); *Sukob civilizacija* (S. Huntington); *Sukob između liberalne civilizacije (Zapada) i "onih drugih"* (T. Eagleton); *Sukob globalne i nacionalne kulture* (S. Splichal, Ph. Schlesinger, O. Weaver, K. Morten i A. D. Smith); *Kulturno-ideološka infiltracija posredstvom medija* (Z. Brzezinski).

Civilizacije kao najširi kulturni identiteti instrumentaliziraju se kao politički sukobljeni entiteti i prikrivaju stvarne subjekte političkih sukoba oko moći kao što su ekonomske i financijske institucije, države, njihove vladajuće elite i ideologije. Sve to ukazuje na redizajniranje rata i mira – na nove oblike implicitnoga rata, zaključuje Novalić. Najradikalniji doktrinarni odgovor o sukobu civilizacija i preostroju svjetskog poretka dao je harvardski profesor Samuel Huntington. "U tezi 'borba protiv globalnog terorizma' prepoznaju se obrasci misionarske demokratizacije, militantnog humanizma i agresivne globalizacije kao sustava nadmoći zapadnoga moderniteta, prije

svoga Amerike kao njegove 'stožerne dominante'" (14). Da bi se mijenjao globalni poredak i u njemu osigurala dominacija, nadmoć se mora trajno održavati i globalno širiti. Životni značaj prekomorske ekspanzije za američko gospodarstvo, strah od uspona drugih civilizacija, imperativ američke misije povijesnog predvodnika i stereotip o Americi kao nezamjenjivoj naciji svijeta – četiri su osnovna činitelja američke orijentacije na suverenu globalnu hegemoniju, ističe autor (14).

Privatizaciju u Hrvatskoj Novalić opisuje kao pohlepni projekt socijaliziranih oblika agresije, kao orwelloski oblik implicitnoga rata u kojemu su vladajuće skupine i pojedinci vodile i vode rat protiv vlastitih građana – nasilno i subverzivno, razgrabljujući njihovu imovinu i slabeći obrambenu moć Republike Hrvatske, moral i povjerenje građana. Upravo, oni su bili najglasniji, ističući parolu: "Imamo Hrvatsku" (153). Podsjećajući da je hrvatska Država prepustila svoje građane „kapitalizmu džungle“, a da ratni zločini ne zastarijevaju, Novalić piše: "U Hrvatskoj su tijekom privatizacije počinjeni i brojni implicitni ratni zločini, a Hrvatski Sabor još uvijek nije usvojio Zakon o nezastarijevanju zločina počinjenih u privatizaciji. Dio odgovora krije se i u izreci koja još uvijek, sramotno, kruži Hrvatskom: "Ko je jamio, jamio je!". (...) Smrt pobijeđena u ratu, trijumfalno se i još strašnije vraća u miru jer protiv nje je, često, zanemariv ili nikakav otpor. Nitko u Hrvatskoj, pa ni hrvatska intelektualna javnost, ne smije pristati na politiku svršenoga čina" (153).

Podsjećajući da je nadvladavanje nasilja više pitanje morala nego zakona; te da je više država propalo zbog povrede morala, nego zbog povrede zakona; da se nacionalna sigurnost i suverenost izgrađuju i brane na vidljivoj i nevidljivoj bojišnici; opredjeljujući se za kozmo-

politsko djelovanje u uvjetima propusnih granica, a ne izolacionizam, Novalić pokazuje na suverenost koja se više ne ostvaruje zatvaranjem, nego udruživanjem i djelovanjem u nadnacionalnome prostoru. Pritom se stvaraju pretpostavke za stjecanje i provedbu proaktivne moći. Utoliko više jer globalizacija je neizbježna pojava. Strateška prednost kozmopolitizma jesu i ljudska prava kao izvor kozmopolitske moći. Na svaki način, ishod stjecanja i uporabe moći ovisi o dinamici mikrofizike moći u okviru kozmopolitske hijerarhije moći, zaključuje autor.

Tema Novalićeve knjige, *Moć i rat: moć kao sustav podčinjavanja dominacije i ratne destrukcije*, iznimno je važna i za Republiku Hrvatsku koja, još uvijek, proživljava tegobno ratno iskustvo, uključujući i njegove socijalno-psihološke posljedice iz prve polovice prošloga desetljeća. Tema, dakle, ima univerzalno-povijesno i specifično nacionalno značenje i zbog aktualnih aktivnosti Republike Hrvatske za ulazak u Europsku uniju. Osim toga, knjiga pokazuje agresivnost i licemjernost moćnih (nad)nacionalnih i međunarodnih subjekata koji, otvoreno ili prikriveno, nameću, potiču ili toleriraju izopačenu moć, podčinjavanje, dominaciju i ratnu destrukciju; upućuje na prevladavanje uzroka i posljedica rata; na nužnost spoznaje predispozicija čovjekove agresivnosti i dominantnosti; na nužnost demonopolizacije oligarhijskih središta (nad)nacionalne i međunarodne moći; na potrebu izgradnje svjetskoga etosa - minimalnoga etičkog konsenzusa za dijalog civilizacija u kontekstu interkulture komunikacije kao novoga oblika društvenosti. Knjiga pokazuje potrebu za izgradnjom istinske demokracije, odgovorne slobode, nenasilja i kulture mira kao protuteže doktrini sukoba civilizacija, preventivnoga rata i rata uopće.